

| **In memoriam** |

FEĐA ŠEHOVIĆ, *PISAC NAZBILJ*

UDK: 821.163.42.09 Šehović, F.

DOI: 10.15291/csi.4818

Tebi što bezobzirno misliš, što si uvijek u potrazi
za dnom i što si bez straha od poraza.
Tebi, dosljedni bezvjerče...

(Feđa Šehović, *Uvod u tvrđavu*)

Feđa Šehović (Bileća, BiH, 1930. – Dubrovnik, 2025.) „igra se teatra” još od svoje šeste godine, kada ga je otac prvi put odveo u Grad na Držićeva *Dunda Maroja*. Marin Držić postat će trajni Šehovićev suputnik u bogatoj mu književnoj produkciji: „Marine Držiću, po kobi moj brate”, izjavit će lirski subjekt u Šehovićevoj pjesmi „Vidra”.

Nakon studija književnosti u Zagrebu ukorijenio se u Dubrovnik te postao, kako sam kaže, Dubrovčanin po izboru. Dubrovnik postaje njegovo polazište, trajna inspiracija i naposljetku – krajnja točka.

Radio je kao profesor hrvatskoga jezika, bavio se novinarstvom te je djelovao kao svestrani kazališni čovjek. Jedno je vrijeme bio direktor drame Hrvatskoga narodnog kazališta u Splitu (1965. – 1967.). Utemeljitelj je Studentskoga teatra „Lero”, koji igra više od 50 godina. Od 1972. vodi Naučnu biblioteku u Dubrovniku. Prvi je voditelj Doma Marina Držića, od 1989. do umirovljenja 1996. godine. Bio je aktivan član Matice hrvatske, a kraće je vrijeme uređivao časopis *Dubrovnik*.

Dobitnik je nagrade Vladimira Nazora za životno djelo 2017. godine.

Posljednje je svoje godine proveo povučeno, u arkadijskome krajoliku konavoskoga sela Vitaljina (imanje Janino) – na najjužnijoj točki Hrvatske.

Kad bih morala „popisati” književnu ostavštinu Feđe Šehovića, učinila bih to potaknuta početkom/krajem Andrićeve *Proklete avlije*, gdje dvojica fratara „u praznoj ćeliji sastavljaju inventar stvari koje su ostale iza fra Petra” (PA). Riječ je zapravo o popisu fra Petrova alata. I koliko god popisivanje nečijega alata može djelovati čak apsurdno, i ovaj primjer ukazuje na zahtjev za svojevrsnom arhivizacijom onoga što

ostaje od ljudske sudbine, na zahtjev za ostavljanjem određenih tragova prošlosti koji će nam omogućiti da od njih stvaramo povijest.

Pišem, Feđa.

Tridesetak dramskih djela komediografskoga predznaka: *Kurve, Novela od kapetana, Katarina Druga, Kazin...* Neka su objavljena u knjigama *Drame, dramoleti, pučke komedije dubrovačke* (1969) i *Od skerca do fuge: Komedije i kazališne igre* (2010).

Kako si često naglašavao, svoja dramska djela pisao si dubrovačkom varijantom hrvatskoga jezika, a ne dijalektom. I žalostilo te što nisi češće izvođen u svome gradu. Tek ponekad progovorio bi o činjenici da te nema u recentnim antologijama hrvatske drame. Evo, istaknula sam.

Dalje, pišem!

Dvadeset romana. Šest romana *Dubrovačke tralalalogije* (*Kazin, Savršeno umorstvo, Veljun, De bello ragusino, Dogon, Knjiga postanka*), koje si pisao 70-ih i 80-ih godina 20. stoljeća, donose satirični prikaz mentaliteta tvoga grada. *Vidra* (1980), romansirana biografija o Marinu Držiću, književniku koji boravi na svakoj tvojoj napisanoj stranici, ikada.

Romani tzv. dubrovačke trilogije koje si 80-ih godina pisao pod pseudonimom Raul Mitrovich: *Gorak okus duše, Oslobađanje đavola: Kronika, Uvod u tvrđavu: Biblija za nevjernike*.

Roman *Svi kapetanovi brodolomi* (1992), koji ti je donio „Ksavera Šandora Gjalskoga” za književnost.

Ratni roman, mada podnaslovljen kao „povijesni roman”, *Četiri vozača u apokalipsi* (1994).

(Zanimljivo, i u njega si uveo Raula Mitrovicha, ovaj put Juniora, kao potpisnika *Kronike* važnijih događanja do 2049. godine!)

Više od deset godina (1990. – 2001.) radio si na, vjerojatno, svojemu životnom djelu – obimnoj romanesknoj sagi strukturiranoj u pet romana: *Ilijasbegovići: Cronica travuniana* (*Ilijas-beg, kapetan trebinjski, Inšallah, Begovina, Dubrovački intermezzo; Od Mostara do Haaga*).

Godine 2006. miješaš povijesne i kriminalističke elemente u romanu *Zločin u samostanu*.

I u *Prokletoj ergeli* (2009) kao i *Ilijasbegovićima: Cronici travuniani* već je u naslovu zamjetan tvoj književni dijalog s Andrićem.

Godinu poslije bit će ti objavljen još jedan roman ratne tematike – *Drž' se (b) Alija*, s podnaslovom *Trebinjski nocturno – balada travuniana* (dokumentarno-

fikcionalni roman).

Pišem dalje, Feđa.

Početak Domovinskoga rata izlaze tvoji dokumentaristički ratni zapisi u knjizi *Zla kob zaborava* (1992), nazvanoj kasnije *Dubrovački ratni dnevnik*.

Trinaest paraboličnih priča okupio si u zbirci *Priče iz Vitaljine* (1994).

I još nešto.

Danak ljubavi (2014). Zbirka pjesama, jedna.

„I tu je kraj. Nema više ničeg. (...) Nema više ni priče ni pričanja.” (PA)

Slijedi čitanje. Moje...vaše...naše. Feđa Šehović pisac je kojeg nismo (pro)čitali, tek mu moramo posvetiti svoje vrijeme, i kao književni stručnjaci i kao „obični” čitatelji.

Na tome tragu, osjećam dužnost i potrebu progovoriti i ovom prilikom o Feđinu romanesknome stvaralaštvu, kojem je dano premalo književnopovijesnoga značaja.

Tijekom Feđina polustoljetnoga bavljenja književnošću samo je jednom snažnije bačeno svjetlo na njegovu romanesknu produkciju. I to upravo onda kada je pisao pod pseudonimom! Kada u teatarskoj maniri na lice navlači masku Raula Mitrovicha.

Izlaskom romana dubrovačke trilogije *Gorak okus duše*, *Oslobađanje đavola* i *Uvod u tvrđavu*, Feđu Šehovića smješta se u skupinu onih autora hrvatskoga povijesnoga romana (Ivan Aralica, Nedjeljko Fabrio, Ivan Supek, Ivica Ivanac, Stjepan Tomaš itd.) koje obilježava odmak od tradicionalnoga povijesnoga romana šenoinskog tipa. Linearna povijest, koja treba biti *magistra vitae*, zamijenjena je cikličkom vizijom povijesti, koja za maloga čovjeka neminovno donosi samo poraz i zlo.

Šehović se povijesne tematike doticao u svim svojim romanima, ali u okviru žanra povijesnoga romana (u užem smislu) mogu se promatrati romani spomenute dubrovačke trilogije, pet romana sage *Ilijasbegovići* te *Prokleta ergela*. Naime, u tim je romanima problematiziran sam koncept povijesti, povučena je paralela onda – sada, tj. zbivanja se mogu promatrati po principu analogija (stalno mjesto žanra hrvatskoga povijesnoga romana).

Zanimljivo je da, u usporedbi s ostalim autorima hrvatskoga tzv. novopovijesnoga romana, Šehović svoj govor o povijesti kontinuirano i naglašeno narativno temelji na konceptu svjedočenja. Testimonijalnost predstavlja dominantnu poetičku oznaku Šehovićeva romanesknoga opusa. Iako temeljeno na narativnome modelu, svjedočenje nije tek pripovijedanje. Također, istina svjedočenja ne funkcionira na razini faktografije i provjerljivosti. Svjedočenje je tako neodvojivo od kategorija odgovornosti

i povjerenja; svjedokov je govor uvijek apelativan. Glasovi Šehovićevisih svjedoka predstavljaju povijest „odozdo”, a naglasak je na iskustvu same povijesti.

Glavni likovi u Šehovićevim povijesnim romanima redovito su žrtve u zamasi povijesne vrtnje, a jedino privilegirano mjesto daje im upravo pozicija svjedoka, odnosno njihova vlastita priča o iskustvu Povijesti, koju su (i doslovno!) osjetili na vlastitoj koži. Riječ je o primarnim, ali i o sekundarnim svjedocima, dakle o onima koji pišu na temelju vlastitoga iskustva, ali i o onima koji su svjedoci tuđega svjedočenja (npr. po načelu govorenja „u pero”). Redovito se testimonijalni zapisi naslanjaju međusobno jedan na drugi, a onda u procesu čitanja i sam čitatelj postaje sudionikom tog neprekidnoga testimonijalnog lanca.

Imperativ zapisivanja kao topos Šehovićevih romana uklapa se u ideju nužno tekstualizirane dostupnosti prošlosti (L. Hutcheon), a uglavnom je ostvaren motivom pronađenih i/ili sačuvanih zapisa. Može se zamijetiti dosta široka lepeza dokumenata svjedočenja (kronike, dnevnici, pisma, poetski zapisi, usmena kazivanja, slikovni zapisi...). Od posebnoga su značaja franjevačke kronike, čime se Šehović, između ostaloga, uklapa u krug pisaca andrićevske tradicije.

Šehovićevisi se romani svojim odnosom prema dokumentu odmiču od uopćene analogije zbilja – tekst i fokusiraju se na odnos tekst – tekst, upućujući i time na pretpostavku kako je prošla zbilja uvijek tekstualno proizvedena. U tom smislu svi se testimonijalni dokumenti ponašaju prvenstveno kao tekstovi – demonstriraju svoju intertekstualnost kao opće obilježje svakoga teksta, kako na unutartekstualnoj razini tako i na razini odnosa dokumenata s tekstovima hrvatske i svjetske književne baštine.

Kako je već spomenuto, Šehovićevim povijesnim romanima kao lajtmotiv provlači se imperativ zapisivanja povijesnoga iskustva (*Verba volant, scripta manent!*), stoga i ne čudi činjenica da su mnogi njegovi likovi pisci, ili barem ljudi koji na bilo koji način dolaze u doticaj s pisanim stvaralaštvom.

Kao jedno od neizostavnih svojstava Šehovićevih protagonista-svjedoka načelo je žrtvenosti. Međutim, ta žrtvenost nije smisljena i uzvišena, kao primjerice kod grčkih junaka ili kršćanskih mučenika. Njihova je žrtva tipična, slučajna, njihov je položaj tzv. žrtvenoga jarca (*pharmakosa*) jobovski položaj... Ta žrtvenost uvijek je povezana s kategorijom ideološkoga nevjerništva/bezvjerništva kao zajedničkim nazivnikom svih Šehovićevih protagonista. Naime, bez obzira na početni stupanj ideološkoga vjerovanja, odnosno ideološke zaslijepljenosti, kakvoga god predznaka, svi se Šehovićevi protagonisti na kraju preobražavaju u ideološkoga nevjernika.

Parafrazirala bih naslov jednoga Šehovićeva romana i konstatirala kako je „gorak okus ideologije” bitan sastojak svih njegovih romana (i ne samo romana). Upravo je odnos čovjek – ideologija značajna Šehovićeva poetska preokupacija. Taj odnos,

možda i više nego neki drugi, razlučuje *ljude nazbilj* od *ljudi nahvao*. Nasuprot ideologiji, kao jednomu zatvorenom sustavu, Šehović postavlja umjetnost, sa svim svojim neograničenjima i prekoračenjima. Upravo umjetnost, na samo sebi svojstven način, nudi mogućnost kazivanja vlastite priče, a samim time i rušenje s pijedestala nekih ideološki uvjetovanih istina. Pokazao je to Šehović ne samo svojim cjelokupnim opusom nego i vlastitom biografijom.

Dijana Mikšić Labura